

Huszonöt éve szabadon

(Lőrinczné Bencze Edit: *Horvátország a függetlenség kikiáltásától az uniós csatlakozásig*. Budapest: Aposztróf Kiadó, 2015. 412 o.)

A szerző Horvátország elmúlt 25 évének átfogó vizsgálatára törekszik. A történeti múlt és a délszláv válság elemzését követő részből megismerhetjük a parlamenti és államfőválasztások eredményeit, valamint a politikai pártokat. A negyedik fejezet a demográfiai jellemzőkkel és problémákkal foglalkozik, míg az ötödik a piacgazdaság változását mutatja be. A területi-közigazgatási szerkezetéről és az európai integrációról szóló fejezetek hiánypótló elemzéseket tartalmaznak. A kötet zárásaként pedig a horvát–magyar kapcsolatokról nyújt részletes ismertetést a szerző.

Magyarországon a Balkán-kutatásokra mindig nagy hangsúlyt fektettek, amit a terület közelsége és politikai-gazdasági kapcsolataink is indokoltak. A 2000-es évek elemzési reneszánsza után azonban a vizsgálódások szétaprózottakká váltak, és egy-egy szűk témára korlátozódtak. A magyar szakirodalomból napjainkig hiányoznak azon átfogó jellegű munkák, amelyek az egyes országok modern kori történetét mutatják be. Lőrinczné Bencze Edit monográfiája Horvátország független állami létét egy átfogó, széles spektrumú elemzés tárgyává teszi, mely – illeszkedve a magyar külügyi és külgazdasági

stratégiához – bemutatja az ország politikai, társadalmi, demográfiai és etnikai viszonyait, megvizsgálja a gazdasági élet változásait, kitér a területi viszonyok ismertetésére, továbbá nagy hangsúlyt fektet a nyugati integráció bemutatására, valamint az országnak a szomszédos államokhoz fűződő kapcsolataira.

A kötet struktúrája világos, logikailag egymásra épülő szerkezetet alkot. A bevezető fejezetben a szerző röviden bemutatja a horvát államiség történetét. Erre szükség van ahhoz is, hogy az egykori önállóság felelevenedésére vonatkozó igényt jobban megértsük. A magyarok számára kiemelkedő fontossággal bíró közös államiség időszakát is itt említi először a könyv. De ebben a részben történik meg a délszláv államok jellemzése és a volt Jugoszlávián belül megfogalmazott horvát érdekek és álláspontok ismertetése.

A második fejezetben a függetlenség megteremtéséről olvashatunk, melyet a megszakított nemzetépítés felől közelít meg a szerző – rámutatva, hogy kezdetben mely szereplők kívántak konföderációs kapcsolatot, és miért tolódott el a közéleti vita az önálló államiség irányába. A délszláv háború részleteit mellőznünk kell, mivel azt csak dióhéjban foglalja össze a szerző. Ez helyes döntésnek minősíthető, hiszen az időszakot más

szerzők már részletesen feltárták. Amit a szerző viszont érzékeltetni kíván, az az, hogy milyen tanácstalanság uralkodott a nemzetközi közösségben a háború idején, és Horvátország milyen hozzáállást tanúsított az 1990-es években Bosznia-Hercegovina kapcsán, illetve a saját szerb kisebbsége iránt. Az elemzés e része kiterjed a hágai Nemzetközi Törvényszékkel (*International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, ICTY*) kialakított viszonyra is (részletesen elemzi Ante Gotovina perét, utal annak ellentmondásosságára). Itt kell megjegyezni, hogy a törvényszék munkáját bemutató és a lefolytatott perekről szóló összefoglaló magyar nyelvű mű napjainkig sem született. Ez a helyzet remélhetően megváltozik a speciális bíróság munkájának lezárulásával.

A harmadik fejezet a demokratikus politikai berendezkedés taglalását irányozza elő. E rész hiánypótlónak számít, mivel a pártok és pártrendszerek vizsgálatához olyan adatokkal és pluszinformációkkal szolgál, amelyeket korábban még nem publikáltak. A pártok bemutatása során a klasszikus bal- és jobboldali, illetve centripártok közti felosztás alapján ismerhetjük meg a horvát politikai csoportokat. A bemutatásuk a teljesség igénye nélkül történik, ezért – megítélésem szerint – részletesebb ismertetés is indokolt lenne.

A politikai rendszer meghatározó szerepe az államfő. E szerepkör bemutatásánál a szerző utal a Franjo Tudman éráját fémjelző félelnöki rendszer működésére, valamint a 2000-es években bevezetett parlamentáris rendszernek a

köztársasági elnök jogkörére gyakorolt hatására. A jogkörváltozások és szerepfelfogások bemutatásán túl Lőrinczné Bencze Edit az államfőválasztásokat is elemzi, sőt a legutóbbi, a 2014/2015. évi választás értékeléséről is részletesen olvashatunk. Hasonló struktúrában – táblázatok és eredmények elemzésével – történik a parlamenti választások ismertetése is. A szerző ügyelt arra, hogy a folyamatosan változó választási törvényeket is bemutassa, különös tekintettel az autochton és egyéb kisebbségek, valamint a horvát diaszpóra képviselőiténél a változására.

Az egyes választások taglalásánál, sajnos, a korábbi publikációkhoz hasonlóan, e kötet szerzője is hallgat néhány ellentmondásról. Itt sem kapunk választ például arra, hogy hogyan lehetséges, hogy a 2000. január 3-i parlamenti választáson 151 fő került be a törvényhozásba, holott az akkor hatályos szabályozás szerint csak 150 (140 nemzeti, 5 kisebbségi, 5 diaszpóra) képviselői helyre lehetett jelölteket bejuttatni. Ugyanez a probléma merül fel a 2003. november 23-i parlamenti választással kapcsolatban: akkor ugyanis a megváltozott szabályok szerint 152 képviselő kapott mandátumot a 153 fő (140 nemzeti, 8 kisebbségi, 5 diaszpóra) helyett.

A horvát demográfiai viszonyok ismeretetésénél számos ábrát és táblázatot találunk, amelyek a könnyebb szemléltetést és a jobb megértést szolgálják. E kiegészítések segítségével a területi egyenlőtlenségeket is nyomon követhetjük. A szerző arra is rámutat, hogy a horvát lakosság a függetlenné válás óta folyamatosan

csökken, és nagy problémát okoz az elöregedés.

A migráció alakulásáról szóló alfejezet szintén hiánypótló, mivel az a kiváltó okokon túl bemutatja a horvátok által preferált tengerentúli és nyugat-európai célszágokat is. A szerző a migrációs tendenciákat korszakokra osztja. A szocialista időszaknak két alszakaszt különíti el, míg a függetlenné válás óta eltelt éveket három nagy szakaszra tagolja (az első kettő a politikai-etnikai alapú elvándorlás, majd visszatérés, míg a harmadik a gazdasági motiváltságú kivándorlás időszaka). Az országot elhagyóknál kevesebb szó esik a Horvátországba bevándorlókról és a menekültekről. Az ő helyzetüknek napjaink menekülthulláma és az Európai Unióra jellemző mozgásszabadság következtében hamarosan vizsgálat tárgyát kell képeznie.

Az ötödik fejezetben a szerző Horvátország piacgazdaságát, illetve a 20. századi gazdasági változásait ismerteti. Az elmúlt 25 évet két részletben vizsgálja: egyrészt az önálló piacgazdaság kiépítésétől a globális válság kialakulásáig, másrészt pedig a recesszió időszakát elemzi. Az első alfejezetben a makrogazdasági mutatók alakulását (a reál GDP alakulását, az inflációnak, az államháztartás egyenlegének és a külső államadósságnak a változását, a bankrendszer privatizációját, a külföldi tőkebefektetések növekedését és a munkanélküliség csökkenését) veszi górcső alá. A második alfejezet a válság hatására csökkenő makrogazdasági mutatókat értékeli, továbbá a meghozott válságkezelő intézkedéseket mutatja be.

A záró alfejezet a horvát versenyképesség alakulásáról szól, amelyet a Világgazdasági Fórum, az International Institute for Management Development, a Világbank, az Európai Bizottság és a Transparency International felméréseinek és javaslatainak a bemutatása kísér.

A területi-közigazgatási szerkezet jellemzőivel foglalkozó hatodik fejezeten érezhető a szerző regionalista múltja: részletesen ismerteti az országnak a Mediterránemuhoz fűződő kapcsolatát és a Nyugat-Balkán szubrégiótól történő következetes elhatárolódását. Részletesen bemutatja a horvát térszerkezet változását a délszláv államokban, valamint annak jelenkori regionális tagolódását: a helyi-települési (*općina* és város) és területi (megyei) önkormányzatok változását, valamint a lassan kialakított tervezésszisztematizált régiók (kontinentális Horvátország és Adria régió) politikai vitáit és a különleges bánásmódban részesülő területeket (háború sújtotta települések, hegyvidéki részek és a szigetek). A szerző a fejezet végén kitér a területi politikát irányító hatóságok ismertetésére, amely szinte feldolgozatlan a magyar szakirodalomban, csakúgy mint a területi politika keretében lehívott uniós pénzügyi támogatások sorsa.

A külpolitikáról szóló hetedik fejezet döntő többségét az európai integráció ügye teszi ki. Rövid utalás történik az 1990-es évekbeli elszigeteltségre és az Európa Tanácshoz történt csatlakozásra (1996). A szerző külön kezeli a NATO-integrációt és az Európai Unióhoz való közeledést. A kötet az uniós csatlakozási

időszakot három részre tagolja. Az első az ideiglenes megtorpanásig történő időszakot elemzi, amelyben részletesen (főtárgyalói és külügyminiszteri találkozók szerinti tagolásban) olvashatunk a tárgyalási fordulóról, az egyes dossziék megnyitásáról és ideiglenes lezárásukról, valamint minden témakör esetében megtörténik az újonnan bevezetett előzetes feltételek (*benchmark*) ismertetése is. A második részt a tárgyalások lezárása alkotja, majd a harmadik rész foglalkozik a taggá válásig tartó időszakkal (a csatlakozási dokumentum aláírása, törvényi módosítások, a belépésről szóló népszavazás és kampány). Véleményem szerint a kötetnek ez, az integrációról szóló része kiemelkedő, mivel a teljes időszakot felöleli, és az egyes tárgyalási pozíciókat és a történéseket részletesen ismerteti.

A külpolitikai fejezet utolsó egysége Horvátország bilaterális kapcsolatait mutatja be. E részbe azonban csak azon szomszédos országok kerültek be, melyek az egykori Jugoszlávia tagjai voltak. A legrészletesebben a Szlovéniával fennálló (a Pirani-öböl, illetve a védett ökológiai és halászati zóna ügyében zajló) határviták elemzésére tér ki a szerző. Az olvasóban viszont hiányérzet alakul ki, mivel például a krškoí atomerőmű kérdése vagy a Ljubljana Bankban elhelyezett horvát betétek ügye csak említés szintjén kerül elő, azok részletesebb kifejtése elmarad. Hasonló a helyzet a többi országgal (Bosznia-Hercegovina, Szerbia, Montenegró, Olaszország) kapcsolatos viszonytal kapcsolatban is, mivel a

legmagasabb szintű politikai találkozók említése megtörténik ugyan, de a szerző adós marad a kapcsolatok mélyebb elemzésével. A bilaterális kapcsolatok ismertetését ki lehetne bővíteni azokkal az államokkal is, amelyekben a korábban említett horvát diaszpóra él. Érdemes lenne megvizsgálni, hogy a horvát külpolitika próbált-e velük jobb kapcsolatokat kialakítani akár politikai, akár gazdasági téren, illetve hogy e külhoni horvátoknak biztosítottak-e valamilyen támogatást a külpolitika vagy a külgazdasági kapcsolatok révén.

A kötet utolsó fejezete, mintegy tovább szöve a bilaterális kapcsolatokat, részletesen elemzi a magyar–horvát viszony alakulását. Ennek keretében a szerző kitér a politikai kapcsolatokon belül a magas szintű állami vezetők találkozóira, a közös kormányülésekre, valamint a közös dokumentumok elfogadására. A két ország közötti gazdasági reláció alakulásánál olvashatunk a magyar szereplők megjelenéséről és piaci részesedéseik folyamatos növekedéséről. A határ menti kapcsolatokról szóló alfejezetben megtaláljuk a közös munkaközösségek és eurorégiók jellemzését, csakúgy mint a közösségi kezdeményezésekben megvalósuló együttműködések. A fejezet zárásaként pedig a horvátországi magyarság szórványosodásának okairól, azok társadalmi-gazdasági jellemzőiről és a kisebbségi jogok alakulásáról (a kisebbségi magyar szervezetekről, a nyelvhasználat és a magyar nyelvű oktatás lehetőségeiről) informálódhatunk.

Összegezve elmondható, hogy a kötet az átfogó jellegénél fogva a Balkán-kutatásokban hiánypótló műnek számít, amely az elmúlt 25 évet több terület elemzésével, részletesen tárgyalja, hogy az olvasóközönség minél szélesebb körű ismereteket szerezzen Horvátország jelenéről. További bővítésre ad lehetőséget a bilaterális kapcsolatoknak a Magyarországgal fennállóhoz hasonló részletes

elemzése, valamint a horvátok Európapolitikájának a vizsgálata. Remélhetőleg Délkelet-Európa államainak politikai-gazdasági-társadalmi elemzése a közeljövőben hasonló terjedelmű és minőségű munkákkal fog gazdagodni.

Ördögh Tibor